

2.2.20 Převrácená čísla

Předpoklady: 020217

Př. 1: Vypočti. Výsledek uveď v základním tvaru.

a) $\frac{5}{14} \cdot \frac{7}{10}$

b) $\frac{12}{11} \cdot \frac{33}{18}$

c) $\frac{30}{27} \cdot \frac{9}{20}$

d) $\frac{6}{5} \cdot \frac{11}{8} \cdot \frac{16}{33}$

a) $\frac{5}{14} \cdot \frac{7}{10} = \frac{5 \cdot 7}{2 \cdot 7 \cdot 2 \cdot 5} = \frac{1}{4}$

b) $\frac{12}{11} \cdot \frac{33}{18} = \frac{2 \cdot 6 \cdot 3 \cdot 11}{11 \cdot 6 \cdot 3} = 2$

c) $\frac{30}{27} \cdot \frac{9}{20} = \frac{10 \cdot 3 \cdot 9}{3 \cdot 9 \cdot 2 \cdot 10} = \frac{1}{2}$

d) $\frac{6}{5} \cdot \frac{11}{8} \cdot \frac{16}{33} = \frac{3 \cdot 2 \cdot 11 \cdot 2 \cdot 8}{5 \cdot 8 \cdot 3 \cdot 11} = \frac{4}{5}$

Pedagogická poznámka: Někteří žáci zaváhají v bodě b), kde ve jmenovateli zdánlivě „nic nezbude“. V bodě c) je třeba připomenout, že není vhodné rozkládat na prvočísla, naopak je daleko výhodnější nechat obě desítky vcelku.

Př. 2: Děda s babičkou přivezli svým třem vnoučatům balení s osmnácti čokoládovými bonbóny. Kolik bonbónů dostalo každé z dětí, pokud jim prarodiče bonbóny rozdělili spravedlivě. Hledej více způsobů řešení.

Dvě řešení:

- Prarodiče musí rozdělit bonbóny na tři hromádky: $18 : 3 = 6$. (dělili jsme trojkou)
- Každé z vnoučat dostane třetinu bonbónů: $18 \cdot \frac{1}{3} = 6$. (násobili jsme jednou třetinou)

Každé vnouče dostane 6 bonbónů. (oba postupy vedou ke stejnému výsledku).

Pedagogická poznámka: Častěji se vyskytuje první typ řešení, ale druhý se tak určitě objeví. Oba postupy si napíšeme na tabuli a já se ptám, proč jsme řešili tak jednoduchý příklad.

Postřeh: Dělení trojkou je to samé jako násobení jednou třetinou $\Rightarrow$ pro každé číslo x platí:

$$x : 3 = x \cdot \frac{1}{3}.$$

Pedagogická poznámka: Snažím se ověřit, zda se všichni uvědomují, že písmenko x zastupuje všechna možná čísla.

Př. 3: Platí pravidlo: $x : 3 = x \cdot \frac{1}{3}$ i pro jiná čísla? Najdi podobné slovní úlohy.

Platí pro všechna čísla: $x : 2 = x \cdot \frac{1}{2}$, $x : 10 = x \cdot \frac{1}{10}$, kromě nuly (tou nemůžeme dělit a nemůžeme ji psát do jmenovatele).

Stačilo by upravit slovní úlohy z příkladu 2: bonbóny byly přivezeny dvěma, čtyřem, pěti, ... vnoučatům.

Další zajímavost: $3 \cdot \frac{1}{3} = 1$, vztah platí obecně pro všechna čísla různá od nuly: $x \cdot \frac{1}{x} = 1$.

Číslo $\frac{1}{3}$ se nazývá číslo převrácené k číslu 3.

Dělit číslem 3 je stejné jako násobit číslem $\frac{1}{3}$. Stejně pravidlo platí pro všechna přirozená čísla.

Př. 4: Co by ještě mělo platit pro dělení? Najdi vhodnou slovní úlohu.

Ještě by mělo platit, že například $x : \frac{1}{2} = x \cdot 2$.

Pedagogická poznámka: S tím, že by se mělo převracet i při dělení zlomkem (zatím s jedničkou v čitateli), určitě někdo přijde, s vymyšlením slovní úlohy je to horší, tam moc dlouho nečekáme a já ukážu zadání následujícího příkladu.

Př. 5: Paní učitelka má 10 m stuhy. Kolik kousků nastříhá, pokud budou mít všechny délku: a) 5 m, b) 2 m, c) 1 m, d) $\frac{1}{2}$ m, e) $\frac{1}{3}$ m,

f) $\frac{1}{5}$ m, g) 0,1 m, h) 5 cm.

Výsledky zdůvodni.

a) 10 metrů stuhy na kousky o velikosti 5 m
 $10 : 5 = 2$ kusy

b) 10 metrů stuhy na kousky o velikosti 2 m
 $10 : 2 = 5$ kusů

c) 10 metrů stuhy na kousky o velikosti 1 m
 $10 : 1 = 10$ kusů

d) 10 metrů stuhy na kousky o velikosti $\frac{1}{2}$ m
 $10 : \frac{1}{2} = 10 \cdot 2 = 20$ kusů (z každého metru ustříhneme dva kousky)

e) 10 metrů stuhy na kousky o velikosti $\frac{1}{3}$ m
 $10 : \frac{1}{3} = 10 \cdot 3 = 30$ kusů (z každého metru ustříhneme tři kousky)

f) 10 metrů stuhly na kousky o velikosti $\frac{1}{5}$ m

$$10 : \frac{1}{5} = 10 \cdot 5 = 50 \text{ kusů (z každého metru ustříhneme pět kousků)}$$

g) 10 metrů stuhly na kousky o velikosti 0,1 m

$$10 : \frac{1}{10} = 10 \cdot 10 = 100 \text{ kusů (z každého metru ustříhneme deset kousků)}$$

h) 10 metrů stuhly na kousky o velikosti 5 cm

$$5 \text{ cm} = 0,05 \text{ m} = \frac{5}{100} \text{ m} = \frac{1}{20} \text{ m}$$

$$10 : \frac{1}{20} = 10 \cdot 20 = 200 \text{ kusů (z každého metru ustříhneme dvacet kousků)}$$

Jiné řešení:

$$10 \text{ m} = 1000 \text{ cm}$$

$$1000 : 5 = 200 \text{ kusů.}$$

Dělení libovolným nenulovým číslem můžeme převést na násobení jeho převráceným číslem.

Př. 6: Najdi převrácená čísla k uvedeným číslům.

a) 15   b) 1973   c) -3   d) $\frac{1}{4}$ e) $-\frac{1}{159}$ f) 1

a) $15 \Rightarrow \frac{1}{15}$ b) $1973 \Rightarrow \frac{1}{1973}$ c) $-3 \Rightarrow -\frac{1}{3}$

d) $\frac{1}{4} \Rightarrow 4$ e) $-\frac{1}{159} \Rightarrow -159$ f) $1 \Rightarrow 1$

Př. 7: Vypočti. Výsledek uveď v základním tvaru. Výsledky zdůvodni.

a) $\frac{4}{5} : 2$ b) $\frac{7}{3} : 5$ c) $3 : 7$ d) $\frac{1}{4} : \frac{1}{8}$ e) $\frac{1}{6} : \frac{1}{3}$ f) $\frac{3}{5} : \frac{1}{2}$

a) $\frac{4}{5} : 2 = \frac{4}{5} \cdot \frac{1}{2} = \frac{2}{5}$ (čtyři pětínové kousky rozdělují na dvě hromady $\Rightarrow$ na obou hromádkách budou dvě pětínové kousky)

b) $\frac{7}{3} : 5 = \frac{7}{3} \cdot \frac{1}{5} = \frac{7}{15}$ (sedm třetinových kousků rozdělují na pět hromádek $\Rightarrow$ každý z nich rozdělím na pět částí $\Rightarrow$ získám 35 patnáctinových částí $\Rightarrow$ na každou z pěti hromádek dám sedm patnáctinových částí)

c) $3:7 = 3 \cdot \frac{1}{7} = \frac{3}{7}$ (tři celky rozdělují na sedm hromádek $\Rightarrow$ každý celek rozdělím na sedm sedminových částí, které rozdělím na hromádky $\Rightarrow$ na každé hromádce budou tři sedminové části)

d) $\frac{1}{4} : \frac{1}{8} = \frac{1}{4} \cdot 8 = \frac{8}{4} = 2$ (ze čtvrtiny celku rozdělují na osminy $\Rightarrow$ získám dvě hromádky)

e) $\frac{1}{6} : \frac{1}{3} = \frac{1}{6} \cdot 3 = \frac{3}{6} = \frac{1}{2}$ (šestinu celku máme rozdělit na třetinu celku $\Rightarrow$ z šestiny celku třetinu nepostavíme ani jednu, máme pouze jednu polovinu požadované třetiny)

f) $\frac{3}{5} : \frac{1}{2} = \frac{3}{5} \cdot 2 = \frac{6}{5}$

Př. 8: Shrň, co zajímavého jsme v této hodině objevili. Kdy jsme se v minulosti setkali s něčím podobným?

Dělení libovolným nenulovým číslem můžeme převést na násobení jeho převráceným číslem. S podobnou situací jsme se setkali:

- v kapitole o záporných číslech:
  - opačná čísla: $x - 2 = x + (-2)$, $x - (-2) = x + 2$ (odečítat libovolné číslo je stejné jako přičítat číslo opačné).
- v kapitole o desetinných číslech:
  - násobení jednou desetinou je stejné jako dělení deseti (teď už víme, že kvůli tomu, že desetina je převrácené číslo k deseti),
  - dělení jednou desetinou je stejné jako násobení deseti (teď už víme, že kvůli tomu, že desetina je převrácené číslo k deseti),
  - násobení kladným číslem menším než jedna zmenšuje (protože to je stejné jako dělení převráceným číslem, které je větší než jedna),
  - dělení kladným číslem menším než jedna zvětšuje (protože to je stejná jako násobení převráceným číslem, které je větší než jedna).

Př. 9: Jirka si nechal namoštovat padaná jablka a tak získal 18 litrů moštu. Do kolika nádob ho bude muset rozlít, pokud použije:

a) velké zavařovací sklenice o objemu 3 litry,

b) PET láhve o objemu 2 litry,

c) střední zavařovací sklenice o objemu $\frac{1}{2}$ litru,

d) plastové kelímky o objemu $\frac{1}{4}$ litru,

e) PET láhve o objemu 1,5 litru,

f) klasické zavařovací sklenice o objemu 0,7 litru.

a) velké zavařovací sklenice o objemu 3 litry

$18:3 = 6$ zavařovacích sklenic o objemu 3 litry.

b) PET láhve o objemu 2 litry

18 : 2 = 9 PET lahví o objemu 3 litry.

c) střední zavařovací sklenice o objemu $\frac{1}{2}$ litru

18 : $\frac{1}{2}$ = 18 · 2 = 36 středních zavařovacích sklenic o objemu 3 litry.

d) plastové kelímky o objemu $\frac{1}{4}$ litru

18 : $\frac{1}{4}$ = 18 · 4 = 72 plastových kelímků o objemu $\frac{1}{4}$ litru.

e) PET láhve o objemu 1,5 litru ($\frac{3}{2}$ litru)

18 : $\frac{3}{2}$ = 18 · $\frac{2}{3}$ = $\frac{3 \cdot 6 \cdot 2}{3}$ = 12 PET lahví o objemu 1,5 litru.

f) klasické zavařovací sklenice o objemu 0,7 litru ($\frac{7}{10}$ litru)

18 : $\frac{7}{10}$ = 18 · $\frac{10}{7}$ = $\frac{180}{7}$ = 25 $\frac{5}{7}$ klasických zavařovacích sklenic o objemu 0,7 litru.

Př. 10: Novákoví mají dvě děti. Výška syna je $\frac{2}{3}$ výšky táty, výška dcery je $\frac{2}{3}$ výšky mámy, výška táty je $\frac{20}{19}$ výšky mámy a táta se synem dají dohromady 3 m. Kolik měří každý člen rodiny?

Výška táty a syna: $1 + \frac{2}{3} = \frac{3+2}{3} = \frac{5}{3}$ .... 3 m = 300 cm .

$\frac{1}{3}$ ... 300 : 5 cm = 60 cm

Táta $\frac{3}{3}$ ... 3 · 60 cm = 180 cm

Syn $\frac{2}{3}$ ... 2 · 60 cm = 120 cm

Táta 180 cm ... $\frac{20}{19} \Rightarrow \frac{1}{19}$ ... 180 : 20 cm = 9 cm

Máma $\frac{19}{19}$ ... 19 · 9 cm = 171 cm

Máma 171 cm ... $\frac{3}{3} \Rightarrow \frac{1}{3}$ ... 171 : 3 cm = 57 cm

Dcera $\frac{2}{3}$ ... 2 · 57 cm = 114 cm

Táta měří 180 cm, máma 171 cm, syn 120 cm a dcera 114 cm.

Pedagogická poznámka: Následující příklad je na domácí procvičení.

Př. 11: Vypočti. Výsledek uveď v základním tvaru. Výsledky zdůvodni.

a) $\frac{3}{7}:6$ b) $\frac{8}{15}:4$ c) $12:18$ d) $\frac{2}{3}:\frac{4}{9}$ e) $\frac{1}{4}:\frac{1}{3}$ f) $\frac{5}{3}:\frac{1}{3}$

a) $\frac{3}{7}:6 = \frac{3}{7} \cdot \frac{1}{6} = \frac{3}{7 \cdot 2 \cdot 3} = \frac{1}{14}$

b) $\frac{8}{15}:4 = \frac{8}{15} \cdot \frac{1}{4} = \frac{2 \cdot 4}{15 \cdot 4} = \frac{2}{15}$

c) $12:18 = \frac{12}{18} = \frac{2 \cdot 6}{3 \cdot 6} = \frac{2}{3}$

d) $\frac{2}{3}:\frac{4}{9} = \frac{2}{3} \cdot \frac{9}{4} = \frac{2 \cdot 3 \cdot 3}{3 \cdot 2 \cdot 2} = \frac{3}{2}$

e) $\frac{1}{4}:\frac{1}{3} = \frac{1}{4} \cdot 3 = \frac{3}{4}$

f) $\frac{5}{3}:\frac{1}{3} = \frac{5}{3} \cdot 3 = 5$

Shrnutí: Dělení libovolným nenulovým číslem můžeme převést na násobení jeho převráceným číslem.